

MARIAN BRZOSKA
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

TOWARY ROLNO-SPOŻYWCZE W HANDLU ZAGRANICZNYM¹

Uwagi ogólne

Postępujący szybko w ostatnich latach proces wiązania się rolnictwa polskiego z rynkami międzynarodowymi stwarza pilną potrzebę podjęcia ogólniejszych badań charakteru tych powiązań, wymogów systemu organizacji produkcji eksportowej, opłacalności eksportu, kierunków specjalizacji produkcji, struktury importu z punktu widzenia potrzeb rolnictwa, rozmiaru korzyści osiągniętych przez rolnictwo z tytułu produkcji na eksport i innych tematów.

Niniejsze opracowanie stanowi pierwsze doniesienie z prac podjętych w tym zakresie, w Zakładzie Ogólnej Ekonomiki IER. Przedmiotem jego jest charakterystyka obrotów handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w 1962 r. w odniesieniu do dwu lat poprzednich, głównie na tle sytuacji produkcyjnej rolnictwa².

Cechą szczególną handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi w 1962 r. był dalszy wzrost nadwyżki eksportu nad importem (do 168,7 mln zł dewizowych). Zwiększenie tej nadwyżki oznacza kontynuację pozytywnych zmian zapoczątkowanych likwidacją w 1961 r. ujemnego salda dewizowego w obrotach artykułami rolno-spożywczymi. Nadwyżka dewizowa z krajami kapitalistycznymi wzrosła w 1962 r. o 169 mln zł dew., tj. o 69,4 w stosunku do 1961 r. i o 22,5% w porównaniu z poziomem roku 1960.

Tabela 1

Salda obrotów zagranicznych towarami rolno-spożywczymi w latach 1960—1962
(w mln zł dew.)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962
1) Kraje socjalistyczne	—382,7	—31,4	—133,8
2) Kraje kapitalistyczne rozwinięte	336,6	243,5	412,2
3) Kraje rozwijające się gospodarczo	—110,0	—77,0	—110,1
Razem	—156,1	135,1	168,7

¹ Opracowanie to stanowi część składową publikacji „Produkcja, rynek i dochody w rolnictwie w 1962 r.” zamieszczonej w dodatku do niniejszego numeru „Zagadnień”.

² Wszystkie informacje o kształtowaniu się obrotów towarami rolno-spożywczymi opracowano na podstawie danych GUS, zeszyty 53 i 62 Statystyki Polski z 1961 i 1962 r., oraz Departamentu Statystyki Handlu Zagranicznego. Dokonane zestawienie danych odbiega w pewnym stopniu od układu przyjętego w statystyce handlu zagranicznego GUS, w związku z czym bezpośrednie porównywanie ogólnych obrotów wykazanych w niniejszym opracowaniu z analogicznymi, ujętymi w publikacjach GUS może być dokonywane dopiero po przeprowadzeniu odpowiednich przegrupowań.

Uzyskanie nadwyżki jest wynikiem z jednej strony poważnego wzrostu eksportu w 1961 r. oraz umocnienia tego rekordowego poziomu w trudnym roku 1962, z drugiej nieznacznego tylko wzrostu importu w latach 1960—1962, przy spadku jego wartości w 1962 r. w porównaniu z rokiem 1961 (tab. 8 i 12).

Na łączną poprawę salda bilansu handlowego (o 324,8 mln zł) złożyło się powstanie w 1961 r. i wzrost nadwyżki eksportowej w 1962 r. w grupie towarów spożywczych i surowców oraz radykalne zmniejszenie ujemnego salda w obrotach pozostałymi artykułami rolnymi (tytoń, pasze, nasiona — tab. 21).

Pewną ilustracją tych zmian jest także względne odniesienie eksportu do importu, oznaczające w jakim stopniu dochody z eksportu pokrywają wydatki związane z importem. Wskaźnik ten obliczony dla kolejnych lat przedstawia się następująco: 855, 112,0, 115,3%. Godną uwagi jest analiza tych podstawowych zjawisk ujmowanych w cenach krajowych (tab. 2)¹.

Tabela 2

Obroty zagraniczne artykułami rolno-spożywczymi

(mld zł, ceny krajowe bieżące)

Wyszczególnienie	Import			Eksport		
	1960	1961	1962 ^a	1960	1961	1962 ^a
Obroty ogółem	13,2	16,1	19,1	17,1	24,6	26,2
Wskaźniki:						
1960 = 100	100	122	195	100	144	154
Łańcuchowy	—	122	119	—	144	107
Nadwyżka eksportu	—	—	—	3,9	8,5	7,1

^a Wielkości szacunkowe.

Tempo przyrostu obrotów obliczonych w cenach krajowych jest wysokie i trwałe. Tempo wzrostu eksportu jest szybsze niż importu oraz szybsze niż eksportu obliczonego w zł dewizowych.

Tabela 3

Tempo przyrostu obrotów zagranicznych artykułami rolno-spożywczymi

(ceny bieżące)

Rok	Obroty ogółem		Import		Eksport		Nadwyżka eksportu w % eksportu ogółem	
	zł dew.	zł kraj.	zł dew.	zł kraj.	zł dew.	zł kraj.	zł dew.	zł kraj.
1960	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	.	22,7
1961	119,4	124,7	104,5	121,9	136,8	144,3	10,7	34,7
1962	99,5	111,4	98,2	118,8	101,0	106,5	13,2	27,2

Po stronie importu różnice te są odmiennie, wzrostowi importu w 1962 r. wyrażonego w złotych krajowych towarzyszy spadek importu wyrażonego w zł dewizowych.

Wszystko to upoważnia do stwierdzenia, że średnie ceny krajowe ulegały silniejszym zmianom niż na rynkach zagranicznych, zwłaszcza importowych oraz, że kierunek tych zmian był często przeciwny. Takie kształtowanie się obrotów nie może nie wywierać niekorzystnego wpływu na opłacalność eksportu.

¹ Za ceny krajowe przyjęto w imporcie ceny, po których fakturowany jest towar wprowadzany do obrotu krajowego, a w eksporcie — ceny płacone przez centrale handlu zagranicznego dostawcom krajowym, powiększone o koszty związane z eksportem.

Udział nadwyżki w eksporcie, obliczony w cenach krajowych, wynosi w 1960 r. 22,7, w 1961 r. 34,7 a w 1962 r. 27,2% i jest znacznie wyższy niż udział nadwyżki obliczonej w zł dewizowych.

Saldo obrotów obliczonych w złotych krajowych, oznaczające eksport netto, jest ceną uzyskania wspomnianej nadwyżki dewizowej, lub szerzej oceniając — aktywnego bilansu handlowego obrotów towarami rolno-spożywczymi z krajami kapitalistycznymi rozwiniętymi. Eksport netto jest niższy w 1962 r. niż w roku poprzednim, ale znacznie wyższy niż w roku 1960 i w różnym stopniu dotyczy produkcji rolnej i przemysłu rolno-spożywczego (tab. 6).

W oparciu o powyższe dane można wyliczyć umowny koszt uzyskania jednej złotówki nadwyżki dewizowej¹ w obrotach towarami rolno-spożywczymi. Koszt ten wyniósł w 1962 r. 42,3 złote krajowe² i był o około 21 zł niższy niż w roku 1961.

Rozmiar i tempo wzrostu obrotów zagranicznych artykułami rolno-spożywczymi znajduje swoje źródło, a jednocześnie i odbicie w zmianach w ogólnych obrotach handlu zagranicznego (tab. 4).

Tabela 4

Udział obrotów artykułami rolno-spożywczymi w ogólnych obrotach handlu zagranicznego

Wyszczególnienie	1960	1961	1962
W mld zł dewizowych			
Obroty ogółem	11,3	12,8	14,1
w tym:			
import	6,0	6,8	7,5
eksport	5,3	6,0	6,6
Obroty towarami rolno-spożywczymi	2,0	2,4	2,4
w tym:			
import	1,1	1,1	1,1
eksport	0,9	1,3	1,3
Artykuły rolno-spożywcze w % obrotów			
Ogółem	17,7	18,7	16,8
w tym:			
importu	18,0	16,7	14,7
eksportu	17,4	20,9	19,3

Na zmniejszenie udziału obrotów łącznych artykułami rolno-spożywczymi w ogólnych obrotach handlu zagranicznego wpłynęły dwie przeciwstawne tendencje: wyraźny spadek udziału importu towarów rolno-spożywczych w ogólnym imporcie kraju (z 18 w 1960 r. do 14,7% w 1962 r.) oraz utrzymanie w 1962 r. udziału eksportu rolno-spożywczego na poziomie nieznacznie niższym niż rekordowy w 1961 r. Stan ten pozwala wnioskować, że rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy przejęły, nie bez powodzenia, poważną część zadań związanych z zachowaniem równowagi bilansu płatniczego. Rozmiar tego zadania można określić poprzez ocenę tempa przyrostu produkcji i eksportu, a następnie udziału eksportu w produkcji towarowej artykułów rolno-spożywczych.

Przyrost obrotów zagranicznych towarami rolno-spożywczymi jest w całym okresie znacznie szybszy niż przyrost produkcji globalnej i towarowej zarówno rolnictwa, jak i przemysłu rolno-spożywczego, w związku z czym udział eksportu i importu w produkcji obu tych gałęzi szybko rośnie. Częściowym wyrazem tego

¹ Nie jest on równoznaczny z kosztem uzyskania jednego złotego dewizowego w eksporcie, który jest znacznie niższy.

² Szacunek.

Tabela 5

Przyrost importu i eksportu towarów rolno-spożywczych na tle przyrostu produkcji globalnej i towarowej rolnictwa oraz przemysłu rolno-spożywczego
(ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1961	1962	1962
	1960	1960	1961
Produkcja globalna rolnictwa	112	106	94
Produkcja towarowa rolnictwa	112	114	102
Produkcja towarowa przemysłu rolno-spożywczego ^a	107		
Import towarów rolno-spożywczych	122	145	119
Eksport towarów rolno-spożywczych	144	154	106

^a Obliczona metodą zakładową.

Źródło: GUS, Departament Rolnictwa i Departament Statystyki Przemysłu.

jest wzrost udziału importu rolno-spożywczego w produkcji towarowej rolnictwa z 17% w 1960 r. do 22% w 1962 r. oraz wzrost udziału eksportu z 22% w 1960 r. do 30% w 1962 r. (odsetki te określają jedynie tendencję w dynamice, nie wyrażają natomiast faktycznego udziału importu bądź eksportu w produkcji towarowej rolnictwa, gdyż zwiększają ten udział o wartość wytworzoną w przemyśle rolno-spożywczym). Proces wiązania się rolnictwa z rynkiem międzynarodowym jest szybszy niż postęp w rozmiarach i specjalizacji produkcji, jest bowiem określany głównie przez czynniki pozaprodukcyjne, a zatem dokonywany jest za określoną cenę. Przybliżonym wykładnikiem tej ceny jest wspomniany koszt uzyskania 1 zł nadwyżki dewizowej oraz (omawiane w dalszej części) proporcje wartości importu pasz i eksportu produktów zwierzęcych.

Interesujące jest w tym przypadku ściślejsze określenie, jaką część produkcji towarowej rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego stanowi eksport i w jakim stopniu z kolei część ta jest kompensowana przez import. Są to bowiem elementy określające w dużym stopniu wartość puli towarowej na rynku krajowym¹.

Uzyskane drogą szacunku dane zawarte w tab. 6 należy traktować jedynie jako wielkości orientujące o tendencjach. Rysują się one dostatecznie wyraźnie, aby wolno było wyrazić pogląd, że wynikiem obrotów zagranicznych towarami rolno-spożywczymi w latach 1960—1962 był **wzrost masy rynkowej towarów rolniczych oraz poważny wzrost eksportu netto produktów przemysłu rolno-spożywczego**. Jest to sytuacja typowa dla eksportu uszlachetnionego.

Porównanie danych o wartości netto masy rynkowej, w kolejnych latach wskazuje, że zwiększony wysiłek eksportowy dokonywał się przy równoczesnym wzroście wartości towarów rynkowych, wyraźnym w 1961 i słabszym w 1962. Stopień wchłonięcia przez eksport rocznego przyrostu wartości masy towarowej był jednak w 1962 r. o wiele wyższy niż w latach poprzednich. Wzrost ten widzieć trzeba jednak bardziej jako saldo odchyień, niż jako sumę mniej lub bardziej równomiernie rozkładających się w poszczególnych dziedzinach przyrostów. Nie jest on równoznaczny z przyrostem masy omawianych produktów (wpływ woluminowego terms of trade i cen na rynku krajowym).

Ważne znaczenie dla sytuacji produkcyjnej rolnictwa ma rozmiar masy produktów rolnych, które podlegają uszlachetnieniu w rolnictwie.

Jak wynika z danych tabeli 7, tylko część importu zwiększająca masę rynkową produktów rolnych trafia do rolnictwa. Zbożowe tylko w części kierowane są do rolnictwa, w postaci mieszanek paszowych, otrąb itp. Zasadnicza część jest przeznaczona na mąkę. Natomiast pewien odsetek importu kierowany do przemysłu rolno-spożywczego trafia do rolnictwa po przetworzeniu (np. makuchy).

¹ Pomijamy tu sprawę rezerw jako czynnika określającego rozmiary puli rynkowej (szeroko rozumianej).

Tabela 6

Wpływ importu i eksportu towarów rolno-spożywczych na wielkość masy rynkowej produktów rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego
(ceny bieżące, w mld zł krajowych)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962
Produkcja towarowa rolnictwa	76,9	85,9	87,5
Eksport towarów nieprzetworzonych	5,7	8,2	7,5 ^a
Masa rynkowa rolnicza ^b	71,2	77,7	80,0
Import towarów nieprzetworzonych	9,5	12,6	14,6 ^a
Masa rynkowa netto ^b	80,7	90,3	94,6
Produkcja towarowa przemysłu rolno-spożywczego	143,1	153,6	.
Eksport towarów przetworzonych	11,4	16,4	18,7 ^a
Masa rynkowa produktów ^b	131,7	137,2	.
Import towarów przetworzonych	3,7	3,5	4,5 ^a
Masa rynkowa netto ^b	135,4	140,7	.
Przyrost masy rynkowej towarów rolniczych	3,8	4,4	6,9
— w % masy rynkowej netto	4,7	4,9	7,3
Eksport netto towarów przemysłu rolno-spożywczego	7,7	12,9	14,0
— w % masy rynkowej netto	5,7	9,2	.
Eksport towarów przetworzonych w odsetkach produkcji towarowej ogółem ^c	7,9	11,4	.

Źródło: Opracowano w oparciu o dane GUS, Dep. Handlu Zagranicznego i Statystyki Przemysłu.

^a — Szacunek własny; ^b — Rynek w szerokim rozumieniu; ^c — Odsetek ten jest znacznie wyższy, jeśli eksport odniesiemy do produkcji towarowej, skorygowanej o wartość produkcji towarowej przemysłów: piekarniczego, młynarskiego, tytoniowego i spirytusowego, tj. tych, które nie produkują na eksport, względnie w których odsetek produkcji eksportowej jest nikły (np. 0,007% w przemyśle spirytusowym). Odpowiednie wskaźniki dla kolejnych lat wynoszą: 11,7 i 15,7%.

Eksport towarów rolno-spożywczych

Utrzymanie się w 1962 r. wartości eksportu na rekordowym poziomie 1961 r., a nawet nieznaczne jego przekroczenie (1,0%) było skutkiem zwiększenia rozmiarów eksportu towarów rolniczo-produkcyjnych i tytoniu oraz nieznacznego zwiększenia rozmiarów eksportu w grupie towarów spożywczych i surowców do ich produkcji (o 13,6 mln zł).

Na wysoki przyrost eksportu ogółem w latach 1961 i 1962 składa się głównie absolutny wzrost eksportu towarów zaliczanych do grup: produkty mięsne, cukier i pozostałe towary spożywcze, zwierzęta żywe rzeźne, warzywa i owoce, ziarna i owoce oleiste oraz nasiona i sadzonki. Trwały przyrost wartości eksportu w omawianym okresie występuje w 8 grupach towarowych, na ogólną liczbę 12.

Tabela 7

**Wartość towarów importowanych podlegających uszlachetnieniu w rolnictwie
lub kierowanych do ronicitwa
(mln zł, ceny bieżące)**

Wyszczególnienie	1960	1961	1962 ^a
Nasiona i sadzonki	280,4	305,8	223,6
Pasze treściwe i koncentraty	437,3	277,6	494,9
Zwierzęta żywe (do chowu)	14,8	23,3	42,3
Kultury zbożowe	4262,8	7152,0	6905,3
W % masy importowanej rolniczej (nieprzetworzonej)			
Razem	52,6	61,5	52,5
w tym bez zbożowych	7,7	4,8	5,2

^a Szacunek.

Tabela 8

Ekspert towarów rolno-spożywczych

Wyszczególnienie	W mln zł dewizowych			1961	1962	1962
	1960	1961	1962	1960	1960	1961
Ogółem	922,9	1262,6	1274,3	137	138	101
z tego:						
a) artykuły spożywcze i surowce do ich produkcji	893,6	1227,4	1214,8	137	136	99
w tym:						
— zwierzęta żywe rzeźne	94,8	160,4	132,6	169	140	83
— produkty mięsne, mleczne	530,7	672,8	649,9	127	122	97
— cukier, pozostałe artykuły spożywcze	140,2	238,1	252,0	170	180	106
b) towary rolnicze produkcyjne	26,8	32,3	53,7	121	201	166
w tym:						
— nasiona i sadzonki	20,9	24,4	37,5	117	180	154
— pasze treściwe i koncentraty	2,0	3,0	4,2	140	192	137
— zwierzęta żywe	3,7	4,9	12,0	132	325	246
c) tytoń	2,5	2,9	5,8	118	232	198

W 1962 r. obserwuje się zmniejszenie tempa wzrostu eksportu, z wyjątkiem towarów rolniczo-produkcyjnych oraz tytoniu.

Na dynamikę wartości obrotów wpływa zarówno zmiana fizycznych rozmiarów eksportu (ilość, struktura), jak też ruch cen na rynkach zagranicznych (ogólne

tendencje kształtowania się cen, wahania sezonowe itp.). Jaki zatem był wpływ tych czynników na eksport towarów rolno-spożywczych w ostatnich latach?

Tabela 9

Wskaźniki^a agregatowe cen i ilości eksportu towarów rolno-spożywczych

Wyszczególnienie	Wskaźnik cen				Wskaźnik ilości			
	Laspeyresa		Paaschego		Laspeyresa		Paaschego	
	1961	1962	1961	1962	1961	1962	1961	1962
Ogółem	94,8	95,0	95,5	94,4	143,2	146,2	144,0	145,0
w tym:								
a) towary rolno-spożywcze	95,1	95,0	95,6	94,0	143,7	144,4	144,4	143,0
b) towary rolniczo- produkcyjne	87,7	92,7	95,0	100,2	126,8	200,0	137,5	136,7
c) tytoń	94,4	120,6	88,6	115,7	132,6	200,9	124,5	192,7

^a Wskaźniki obliczono w oparciu o towary reprezentanty. Udział ich w obrotach poszczególnych grup jest nie niższy niż 80% a w podstawowych grupach nie niższy jak 90%. Za podstawę obliczeń przyjęto ceny średnie — roczne.

Uzyskane wskaźniki (tab. 9) pozwalają stwierdzić, że wzrost wartości obrotów o 36,8% w 1961 r. spowodowany był wzrostem ilości eksportowanych towarów o 44 (43,2) % oraz spadkiem cen o 5,2 (4,5) %. Dla 1962 r. odpowiednie wskaźniki wynoszą 38%, 45 (46,2) % i 5,0 (5,6) %. Ceny przeciętne, stanowiące jeden z czynników decydujących o ogólnych rozmiarach eksportu, kształtowały się — z mniej istotnymi wyjątkami — w całym okresie niekorzystnie i oznaczały konieczność nieproporcjonalnie silniejszego wzrostu ilości eksportu, niż zamierzone tempo wzrostu ogólnej wartości eksportu.

Szerególnie niekorzystne zmiany nastąpiły w 1961 r. i dotyczyły wszystkich działów eksportu. W roku 1962 obserwuje się ogólne zahamowanie tempa spadku cen, a nawet wzrost cen w dziale towarów rolniczo-produkcyjnych i tytoniu.

Spadek cen występuje w siedmiu z dwunastu grup towarowych, w tym w trzech dających 76% (w 1961 r.) i 77% (w 1962 r.) wartość eksportu. Ostatnie grupy należą do tych, które wykazują trwały spadek cen średnich, wynoszący w latach 1961 i 1962 odpowiednio: produkty mięsne — 97,3 i 95,2%, ziarna oleiste 97,3 i 95,0% oraz cukier i tłuszcze roślinne — 83,4 i 79,9% (stan z 1960 r.). Spadek cen w grupie „cukier” jest najsilniejszy.

Nieznaczny wzrost cen występuje w grupie zwierząt żywych rzeźnych i tytoniu. Wyraźny, trwały wzrost cen występował w grupach: produkty przemysłu młynarskiego, warzywa i owoce oraz pasze i koncentraty (tab. 10).

Obniżenie średnich cen towarów eksportowanych wynika z ogólnego spadku cen na większość tych artykułów na rynkach światowych, z niekorzystnych przesunięć w geograficznych kierunkach eksportu¹, a także z przejściowego wzrostu udziału towarów nieprzetworzonych w ogólnych rozmiarach eksportu (z 30,3 w 1960 r. do 32,7% w 1961 r.), zwłaszcza w grupach, które wywierają wpływ decydujący². Skokowy wzrost eksportu nie mógł nie wpłynąć także na obniżenie się przeciętnej jakości eksportowanych towarów (dopuszczenie do eksportu także towarów o niższych standardach, względnie utrzymanie poziomu jakości, przy wzroście wymogów odbiorców) i pogorszenie terminowości dostaw w stosunku do najbardziej opłacalnej (bekon, jaja)³. To ostatnie zjawisko wynika głównie z rozmijania się szczytów pro-

¹ Tak np. ceny głównych produktów na rynkach: brytyjskim, niemieckim i włoskim, spadły znacznie niż ogółem, natomiast udział wymienionych krajów w eksporcie tych towarów zmalał nieznacznie, a w kilku przypadkach nawet wzrósł.

² Udział towarów przetworzonych ogółem, obliczony w cenach krajowych nie wykazuje zmian, natomiast w wymienionych grupach — spadek.

³ Tak np. w dostawach wołowiny przeważają sztuki o wadze około 250 kg, podczas gdy wymagana waga dla osiągnięcia najwyższych cen wynosi 400—500 kg.

dukcyjnych z nasilonym zapotrzebowaniem odbiorców zagranicznych. Dążeniu do osiągnięcia korzystniejszych cen w eksporcie w tych warunkach należy w dużym stopniu przypisać trudności okresowe w zaopatrzeniu rynku krajowego (np. zimą i wiosną w jaja i masło).

Tabela 10

Indywidualne wskaźniki cen i ilości wybranych towarów eksportowanych
(1960 = 100) ^a

Towary	Wskaźnik cen		Wskaźnik ilości		Udział w eksporcie ogółem		
	1961	1962	1961	1962	1960	1961	1962
Cukier	78	76	165	192	10,7	10,2	11,3
Jaja	100	87	145	125	12,2	8,6	8,3
Bekon	95	89	102	106	10,1	10,8	8,0
Świnie rzeźne	106	102	219	155	6,2	10,5	7,1
Szynka w puszkach	97	93	101	98	10,7	7,6	7,0
Konserwy mięsne	99	103	106	111	7,1	5,5	5,9
Cukier surowy	87	80	359	369	2,2	5,1	4,7
Wołowina	81	77	1628	2342	0,3	3,0	4,2
Wieprzowina	124	125	1554	1370	0,3	4,4	3,9
Drób bity	99	107	136	98	3,7	3,6	2,8
Masło śmietankowe	82	94	95	107	8,9	5,0	6,0
Bydło rogате	99	101	52	87	2,7	1,0	1,7
Konie rzeźne	99	134	119	110	1,4	1,2	1,6
Grzyby	111	108	168	359	0,5	1,0	1,4

^a Z ich sprzedaży uzyskaliśmy 77% dewiz za towary rolno-spożywcze w 1960 r. i w 1961 r. oraz 73,9% w 1962 r.

Niekorzystnemu wpływowi cen na kształtowanie się wartości eksportu rolno-spożywczego przeciwdziałał znaczny wzrost dostaw.

Trwały wzrost rozmiarów fizycznych eksportowanych towarów występował w ośmiu (z dwunastu) grup towarowych i tylko w 6 z 14 wymienionych głównych towarów eksportowych.

Różnice w dynamice wzrostu wartości eksportu w poszczególnych grupach towarów doprowadziły do istotnych zmian w strukturze eksportu.

Zmniejszenie się udziału grupy „a” było wypadkową znacznego spadku udziału eksportowanych produktów zwierzęcych, zbożowych, ryb i przetworów oraz wzrostu udziału wartości eksportu zwierząt żywych rzeźnych, warzyw i owoców, strączkowych, a przede wszystkim szybkiego przyrostu wartości eksportu cukru. Łączny udział wartości towarów produkcji zwierzęcej obliczonej w zł dew. wyniósł w 1962 r. 61,4%, podczas gdy w 1961 r. 66%, a w 1960 r. 67,8%. W dalszym ciągu jednak towary te zajmują pozycję dominującą w ogólnym eksporcie.

W dziale artykułów rolnych nastąpiło wyraźne zwiększenie udziału eksportu nasion i sadzonek oraz zwierząt żywych.

Z porównania wskaźników struktury eksportu obliczonych w zł obiegowych i dewizowych wynika, że udział poszczególnych grup jest różny w zależności od cen, w których obroty są rejestrowane, a zmiany w strukturze zachodzą nierównomiernie. W szczególności widoczny jest wyższy udział wartości produktów mięsnych w obrotach liczonych w cenach krajowych, niż analogicznie obliczany w złotych dewizowych. Wolniejszy był także spadek udziału tej grupy w obrotach obliczonych w złotych krajowych. Oznacza to, wyższą relację, niż przeciętną, w uzyskaniu złotego dewizowego za te towary oraz pogorszenie się tej relacji. Uwaga ta w r. 1962 może odnosić się do całości działu towarów spożywczych.

Stwierdzenia powyższe znajdują uzasadnienie także w analizie wskaźników dynamiki. Wskaźniki te kształtują się na poziomie bliższym wskaźnikom agrega-

Tabela 11

Struktura eksportu rolno-spożywczego w latach 1960—1962

Wyszczególnienie	Zł dewizowe			Zł krajowe		
	1960	1961	1962	1960	1961	1962
a) Towary spożywcze						
i surowce do ich produkcji	96,8	97,2	95,3	96,4	96,5	96,0
w tym:						
— zwierzęta rzeźne	10,3	12,7	10,4	8,5	9,6	7,3
— produkty mięsne, mleczne i jaja	57,5	53,3	51,0	58,1	53,1	56,2
— cukier i pozostałe towary i spożywcze	15,1	18,9	19,7	14,3	19,9	19,9
b) Towary rolniczo-produkcyjne	2,9	2,6	4,2	2,8	2,6	3,6
w tym:						
— nasiona i sadzonki	2,3	1,9	3,0	2,1	1,8	2,3
— pasze treściwe i koncentraty	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3
— zwierzęta żywe	0,4	0,4	0,9	0,5	0,5	1,0
c) Tytoń	0,3	0,2	0,5	0,8	0,9	0,4

towym ilości niż wskaźnikom wartości liczonym w cenach dewizowych. Wolno w związku z tym wnioskować, że wahania cen krajowych w eksporcie były słabsze niż na rynkach zagranicznych (ogólny lekki wzrost w 1961 r. i silniejszy w 1962 r.) i że nie wywarły one tak istotnego wpływu na kształtowanie się względnej opłacalności eksportu, jak zmiany cen na rynkach zagranicznych.

Dla oceny prawidłowej zmian w dynamice eksportu interesujące jest ustalenie w jakim stopniu następują one w kierunku pożądanym z punktu widzenia kształtowania się cen średnich — rocznych. Próba odpowiedzi na to pytanie może być określenie korelacji między dynamiką wzrostu cen na dane artykuły a dynamiką rozmiarów eksportu¹. Jako podstawę do takiego wyliczenia przyjęto główną grupę towarową „produkty mięsne, mleczne, jaja i tłuszcze zwierzęce”, dającą ponad połowę ogólnej wartości eksportu. Wynoszą one: dla roku 1961 $r = 0,122$, zaś dla 1962 $r = -0,409$ ². Dla grupy 14 głównych produktów eksportowych $r = 0,196$ w 1961 r. i $-0,143$ w 1962 r. oraz $0,015$ przy przyjęciu do obliczenia korelacji wskaźników łańcuchowych. Współczynniki te świadczą, że w 1961 r. nie występował związek między dynamiką eksportu poszczególnych towarów, a zatem i przesunięciami w strukturze, a opłacalnością (wynikającą ze zmian cen); w 1962 r. zauważyć należy zależność ujemną o średniej sile.

Charakter polskiego eksportu rolno-spożywczego obrazuje w znacznym stopniu jego struktura z punktu widzenia udziału towarów przetworzonych i nieprzetworzonych w ogólnej wartości³.

¹ Jest rzeczą oczywistą, że o rozmiarach eksportu czynnik cenowy decyduje w krótkich okresach jedynie w pewnym stopniu, i to zwłaszcza wtedy, kiedy cena przekracza granice nakreślone przez normalne wahania. Znaczny wpływ wywierają takie czynniki jak: chłonność rynku, możliwości produkcyjne, a przede wszystkim wymogi bilansu płatniczego.

² Obliczono metodą rang.

³ Za towary przetworzone przyjęto produkty poddane procesowi przetworzenia poza rolnictwem, także w postaci suszenia, zamrażania itp.

Dominującą pozycję w eksporcie stanowią towary uszlachetnione, o wysokim stopniu przetworzenia. Odsetek tych towarów w kolejnych latach wynosił: 69,7, 67,3 i 70% przy przyjęciu do wyliczenia zł. dew. i 67,5% dla lat 1960 i 1961, przy przyjęciu do wyceny zł krajowych. Różnica świadczy o tym, że towary przetworzone przeliczały się korzystniej niż nieuszlachetnione.

Kursy wynikowe w eksporcie

Ogólnym wykładnikiem względnej opłacalności eksportu jest stosunek wartości towarów eksportowanych (zawierający także koszty handlowe) do wielkości uzysku dewizowego, czyli kurs wynikowy, który oznacza ile złotych krajowych potrzeba na uzyskanie 1 zł dewizowego.

Wskaźnik ten liczony dla całego eksportu rolno-spożywczego wykazuje stałą tendencję wzrostową o 5% w 1961 r. i 11% w 1962 r. w porównaniu z 1960 r. Zmiany średniego kursu wynikowego wykazują dużą nierównomierność w poszczególnych latach, grupach towarowych, a jeszcze silniejszą w poszczególnych towarach i na poszczególnych rynkach.

Zasadniczy wpływ na wzrost średniego kursu wynikowego wywarł spadek cen średnich w grupach towarów: produkty mięsne, mleczne i jaja oraz cukier i tłuszcze roślinne. Z produktów, za które uzyskujemy zasadniczą część dewiz, pochodzących z tych grup, tylko wieprzowina, drób bity i grzyby wykazują stały wzrost cen (por. tab. 10). Korzystne zmiany wskaźnika kursu wynikowego występujące w grupach towarów: rośliny strączkowe, warzywa i owoce, zwierzęta rzeźne żywe, nasiona oraz tytoń, tylko w niewielkim stopniu osłabiły wzrost ogólnego kursu wynikowego, a to z uwagi na niewielki udział tych towarów w ogólnym eksporcie.

Charakterystyczne są znaczne odchylenia skrajnych kursów wynikowych wyliczonych dla grup towarowych, od przeciętnego (ogólnego) kursu wynikowego towarów rolno-spożywczych. Odchylenie standardowe od średniego kursu wynikowego systematycznie rośnie, z 2,33 w 1960 r. do 3,09 w 1961 i 4,27 w 1962 (I półrocze). Współczynniki zmienności wynoszą odpowiednio 12,6, 15,8 i 19,7%.

Wszystko to oznacza w tym przypadku, zmniejszanie znaczenia kursu wynikowego jako kryterium opłacalności w kształtowaniu rozmiarów eksportu towarów rolno-spożywczych. W związku z tym, że taka polityka eksportowa nie dotyczy nadwyżek bezwzględnych, oznacza to występowanie procesów niekorzystnych w tej gałęzi eksportu. Wskazuje to jednocześnie na prawdopodobieństwo zmniejszania się znaczenia kryteriów opłacalności „izolowanej” w ogóle. Rachunek ogólnej opłacalności może być przeprowadzony dopiero przy istnieniu równoczesnej możliwości oceny opłacalności całości importu (nie tylko rolno-spożywczego). Stanowi to jednak oddzielne zagadnienie przekraczające ramy naszych zainteresowań. W tych warunkach można tylko stwierdzić tendencję forsowania eksportu rolno-spożywczego za wszelką cenę.

Import towarów rolno-spożywczych

Spadek importu w 1962 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, spowodowany był zmniejszeniem wartości importu towarów spożywczych oraz tytoniu, przy jednoczesnym wzroście importu towarów rolniczo-produkcyjnych (pasz treściwych i nasion).

Zasadniczy wpływ na rozmiar importu towarów spożywczych i surowców do ich produkcji, a tym samym i na kształtowanie się całego importu rolno-spożywczego, wywarło zmniejszenie się importu zbóż o 39,5 mln zł dew., produktów mięsnych o 25,9 mln zł oraz wzrost importu warzyw i owoców o 35,7 mln zł.

Wartość importu zbóż jest mimo to wyższa niż w 1960 r., przy czym spowodowana jest wzrostem cen.

Rozmiar importu 4 zbóż zmniejszył się silnie w porównaniu z 1961 r., ale także i w stosunku do 1960 r., głównie na skutek zmniejszenia importu zbóż z USA i Kanady, przy nieznacznym wzroście importu z ZSRR i Francji.

W grupie produktów mięsnych zmniejszenie wartości importu dotyczy wszystkich ważniejszych towarów. Zlikwidowano import masła śmietankowego i mleka w proszku.

Brak jest istotnych zmian wartości importu w pozostałych grupach, co nie oznacza jednak trwałości wewnętrznej ich struktury. I tak maleje import nasion

Tabela 12

Import towarów rolni-spożywczych w latach 1960—1962

Wyszczególnienie	W mln zł dewizowych			1961	1962	1962
	1960	1961	1962	1960	1960	1961
Ogółem	1079,0	1127,5	1105,6	104	102	98
z tego:						
a) Artykuły spożywcze i surowce	941,7	1022,7	996,7	108	106	98
w tym:						
— kultury zbożowe	524,8	610,2	570,7	116	109	93
— ziarna i owoce oleiste	112,7	98,1	107,7	87	96	110
— cukier i tłuszcze roślinne	127,1	163,2	168,6	128	133	103
b) Artykuły rolnicze-produkcyjne	70,5	45,6	53,4	65	76	117
w tym:						
— nasiona	24,0	22,0	17,5	92	73	79
— pasze treściwe i koncentraty	44,4	21,2	33,2	48	75	157
— zwierzęta żywe	2,1	2,4	2,7	114	129	112
c) Tytoń	66,8	59,2	55,5	89	83	94

Tabela 13

Import zbóż w latach 1960—1962

Wyszczególnienie	Ilość w tys. ton			1961	1962	1963	Struktura wartości w zł dewizowych		
	1960	1961	1962	1960	1960	1961	1960	1961	1962
				1960	1960	1961	1960	1961	1962
1) 4 zboża razem	2038,8	2369,6	2028,7	116	99	86	×	×	×
w tym:									
pszenica	1699,4	1738,9	1503,8	102	88	86	83,2	73,7	70,9
żyto	108,5	313,4	247,3	289	228	79	4,6	11,6	9,8
jęczmień	230,9	317,3	277,6	137	120	87	9,2	10,2	11,4
3) Kukurydza	46,1	50,7	144,8	110	314	285	1,7	1,6	5,8
3) Sorgo	36,5	108,0	68,8	296	188	64	1,3	2,9	2,1

oleistych z 50,3 mln zł dew. w 1960 r. i 30,6 mln zł dew. w 1961 r. do 14,2 mln zł dewizowych w 1962 r. — co jest o tyle ważne, że odbija się ujemnie na wielkości i jakości pasz wysokobiałkowych¹, cukru surowego (o 33,9 mln zł dew.), likwiduje

¹ W 1961 r. przyrost krajowej produkcji makuchów z tego tytułu wynosił około 1/3 fizycznych rozmiarów makuchów importowanych.

się import margaryny (4,4 mln zł w 1960 r.), wzrasta natomiast nieznacznie import olejów jadalnych, tranu, ziarna kakaowego, a poważnie — kawy (z 13,1 mln zł dew. do 22,3 mln dew.) oraz herbaty.

Uwagę zwraca niewielki wzrost zakupów towarów rolniczo-produkcyjnych. Per saldo wyniósł on 7,8 mln zł dewizowych i był spowodowany przyrostem w 1962 r. importu pasz treściwych (o 12 mln zł dew.), którego rozmiary jednak kształtowały się poniżej poziomu 1960 r. oraz spadkiem importu nasion.

Niewielki wzrost importu pasz treściwych jest charakterystyczny w świetle powszechnie uznawanego deficytu pasz białkowych¹. Również wewnętrzna struktura pasz importowanych nie jest korzystna (tab. 14).

Tabela 14

Import pasz treściwych

Wyszczególnienie	Ilość w tys. ton			1961	1962	1962	Struktura importu w zł dewizowych		
	1960	1961	1962	1960	1960	1961	1960	1961	1962
Śruta	122,6	48,0	76,0	39	62	158	83,2	63,9	69,5
Makuchy	13,2	6,8	1,7	51	13	25	9,5	8,7	1,2
Mączka rybna	6,4	10,7	15,7	167	245	147	7,3	26,4	28,7
Mieszanki paszowe dla drobiu	—	0,6	0,5	—	—	83	—	1,0	0,6

Natomiast spadek zakupu nasion wiąże się głównie z ograniczeniem importu nasion buraków cukrowych, kukurydzy (której wartość stanowi połowę importu nasion) i lnu kędzierzawego, likwidacją importu nasion rajgrasu i tymotki (przejsięcie na eksport) oraz równoczesnym wzrostem importu lucerny, nasion pszenicy i warzyw. Zimany te są możliwe dzięki postępowi w gospodarce nasiennej w kraju, o czym świadczą równoczesny wzrost eksportu, którego wartość była w 1962 r. ponad dwukrotnie wyższa niż importu.

Na wartość importu mniejszy wpływ — niż to miało miejsce w eksporcie — wywarły zmiany cen na rynkach importowych. Wskaźniki cen zarówno Laspeyреса, jak i Paaschego, wykazują wahania cen w imporcie ogółem w granicach jednego procentu. Wahania te są stosunkowo silniejsze w 1962 r. w grupie towarów rolniczo-produkcyjnych. W dziale artykułów spożywczych i surowców do ich produkcji widoczny jest wyraźnie lekki wzrost cen w obydwu ostatnich latach, spowodowany głównie wzrostem cen średnich w grupach: kultury zbożowe, produkty przemysłu młynarskiego oraz cukier i tłuszcze roślinne, a jednocześnie spadkiem cen w grupach: ziarna i owoce oleiste oraz produkty mięsne.

Większe wahania cen nastąpiły w dziale artykułów rolniczo-produkcyjnych. Po spadku indeksu cen w 1961 r. następuje zdecydowany wzrost w 1962 r. Wiąże się on z przesunięciami w strukturze importu tego działu na korzyść towarów o wyższych cenach (zwierząt zarodowych, mączki rybnej, nasion lucerny), jak również ze wzrostem cen na rynkach światowych na niektóre pasze treściwe (np. na mączkę rybną).

Stabilność cen artykułów importowanych ogółem w latach 1960—1962 powodowała, że wartość importu w danym roku określana była głównie przez czynnik ilości.

Ogólny wzrost wartości importu w 1961 r. o 4,5%, a w 1962 r. o 2,5% w porównaniu z 1960 r. wynikał ze wzrostu ilości odpowiednio o 3,3 (4,6)% i 2,1 (2,4)%. Ilość importowanych artykułów spożywczych zwiększyła się w ostatnich dwu latach o 6 i 2,3% w porównaniu z 1960 r., w tym zboża o 16,1 i 2,9%, warzyw i owoców

¹ Rzeczywisty przyrost zasobów pasz białkowych w rolnictwie był niższy podobnie jak w zbożach, a to w związku z eksportem: śruty — w 1961 r. 9 tys. t., a w 1962 — 3 tys. ton, zarodków żytnych — 1,9 tys. ton w 1960 r. oraz mieszanki pasz dla drobiu w 1962 r. 0,5 tys. ton.

Tabela 15

Wskaźniki agregatowe cen i ilości importu rolno-spożywczego

Wyszczególnienie	Wskaźnik cen				Wskaźnik ilości			
	Laspeyresa		Paaschego		Laspeyresa		Paaschego	
	1961	1962	1961	1962	1961	1962	1961	1962
Ogółem	99,8	100,9	101,1	100,2	103,3	102,1	104,6	102,4
z tego:								
a) artykuły spożywcze i surowce	101,0	102,8	102,0	103,3	106,0	102,3	107,0	103,0
w tym:								
zboże	100,3	102,0	100,1	105,6	116,1	102,9	116,2	113,8
b) artykuły rolniczo-produkcyjne	93,5	110,4	97,0	107,7	66,5	70,2	69,1	60,2
c)	90,0	63,8	89,3	62,4	99,2	133,1	98,5	155,4

o 37,2 i 13,1%, nasion oleistych i używek (tylko w 1962 r.) o 7,2%. Spadła natomiast ilość importowanych produktów mięsnych o 17,4 i 74,9%, produktów przemysłu młynarskiego oraz cukru surowego i pozostałych towarów.

Szczególnie silny spadek ilości importowanych towarów, w latach 1961 i 1962 wystąpił w dziale artykułów rolniczych produkcyjnych, bo o 33,5 i 29,8% w porównaniu z 1960 r., z tym, że był on zróżnicowany. Ilość importowanych pasz treściwych zmalała odpowiednio o 49,8 i 28,9%, nasion o 6,6 i 27,8%, a zwierząt hodowlanych wzrosła o 4,3 i 43,6%.

Niewielkie zmiany wartości importu w poszczególnych grupach określają skalę przesunięć w strukturze importu. Dominującą pozycję w imporcie zajmują nadal towary spożywcze i surowce dla ich produkcji, a w dziale tym zboża (import zbóż stanowił w 1962 r. 37,3% wartości importu działu). Udział importu zbóż w imporcie ogółem, mimo spadku w 1962 r. pozostaje wyższy niż w 1960 r. (tabl. 16).

Tabela 16

Struktura importu rolno-spożywczego

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	Przyrost udziału	
				1961	1962
Ogółem	100,0	100,0	100,0	×	×
z tego:					
a) towary spożywcze i surowce do ich produkcji	87,3	90,7	90,2	3,4	2,9
w tym:					
— kultury zbożowe	48,6	54,1	51,6	5,5	3,0
— ziarna i owoce oleiste	10,4	8,7	9,7	-1,7	-0,7
— cukier i tłuszcze roślinne	11,8	14,5	15,3	2,7	3,5
b) towary rolniczo-produkcyjne	6,5	4,0	4,8	-2,5	-1,7
w tym:					
— pasze treściwe i koncentraty	4,1	1,9	3,0	-2,2	-1,1
c) tytoń	6,2	5,3	5,0	-0,9	-1,2

Z pozostałych siedmiu grup tego działu wzrasta udział w imporcie ogółem tylko 3 („ziarna i owoce oleiste”, „warzywa i owoce” oraz „cukier i tłuszcze roślinne”). Inne grupy („produkty mięsne”, „ryby” i „produkty przemysłu młynarskiego” wykazują znaczny nieprzerwany spadek udziału w obrotach. Zjawisko to ogólnie uznać należy — zwłaszcza w odniesieniu do grup poza rybami — za pozytywne.

Niki i malejący (w porównaniu z 1960 r.) udział towarów rolniczo-produkcyjnych (poza zbożowymi) świadczy o dużej samodzielności rolnictwa w zakresie nasion, pasz treściwych wysokobiałkowych i zwierząt hodowlanych. W ostatnich dwu grupach wydają się działać czynniki sztucznie ograniczające rozmiar importu. W przypadku pasz wysokobiałkowych polityka importowa nie uwzględniła do niedawna istotnych potrzeb rolnictwa nawet w ramach niezmienionej puli dewizowej; natomiast ograniczenie importu zwierząt hodowlanych wynika w części z oszczędności dewizowych, w części zaś z naturalnych właściwości tego rodzaju importu.

Tabela 17

Import towarów rolno-spożywczych przetworzonych i nieprzetworzonych wg lat i działów (zł dewizowe)

Wyszczególnienie	Przetworzone w % importu grupy			Nieprzetworzone w % działu (grupy)		
	1960	1961	1962	1960	1961	1962
Ogółem	23,2	23,1	23,7	76,8	76,9	76,3
a) towary spożywcze	21,9	23,4	22,9	78,1	76,6	77,1
w tym:						
— ziarna i owoce oleiste	2,7	12,0	16,4	97,3	88,0	83,6
— warzywa i owoce	13,7	16,2	21,7	86,3	83,8	78,3
— cukier, tłuszcze roślinne	98,2	98,7	97,6	1,8	1,3	2,4
b) towary rolniczo- produkcyjne	63,0	46,4	62,1	37,0	53,6	37,9

Odwrotnie niż w eksporcie towarów rolno-spożywczych dominującą pozycję importu stanowią towary nieprzetworzone. Udział towarów nieprzetworzonych w dziale „towary spożywcze i surowce do ich produkcji” jest znacznie wyższy niż w całym imporcie, a to w związku z wpływem grupy „kultury zbożowe”.

Z porównania odsetka towarów przetworzonych w imporcie ogółem obliczonym w cenach krajowych i w zł dewizowych w 1960 r. wynika rozbieżność udziału w granicach 5% na korzyść wartości obliczonej w cenach krajowych¹. Oznacza to, że w istniejącym układzie cen, importowane towary przetworzone przeliczają się korzystniej niż nieprzetworzone. Nie dotyczy to warzyw i owoców konserwowanych, produktów przemysłu młynarskiego i przetworów rybnych, które przeliczały się w 1960 r. mniej korzystnie.

Kursy wynikowe w imporcie towarów rolno-spożywczych

Zmiany kursu wynikowego wskazują, że względna opłacalność importu rośnie. Jest to tendencja przeciwstawna niż w eksporcie rolno-spożywczym.

W związku z tym, że ceny średnie importu ogółem zmieniały się tylko w znikomym stopniu, poprawy ogólnej efektywności importu należy dopatrywać się przede wszystkim we wzroście cen krajowych oraz w przesunięciach w strukturze importu. Niemniej w ramach poszczególnych grup towarów miały miejsce zmiany cen. Tak np. średnio ważone ceny dewizowe zboża wzrosły w 1962 r. o 5,6%, powodując spadek tempa przyrostu opłacalności z 44% w 1961 r. do 3,4% w 1962 r. Podobna sytuacja wystąpiła w grupie produktów przemysłu młynarskiego. W grupie „wa-

¹ Brak danych dokładniejszych za lata 1961 i 1962 nie pozwala na przeprowadzenie szerszych porównań.

Tabela 20

Wskaźniki zmian kursów wynikowych w imporcie według działów i grup towarów rolno-spożywczych

Wyszczególnienie	1961	1962 ^a	1962 ^a
	1960	(I p.) 1960	1961
Ogółem	119	.	.
z tego:			
a) artykuły spożywcze i surowce	116	127	110
w tym:			
— kultury zbożowe	144	149	103
— ziarna i owoce oleiste	109	153	140
— cukier i tłuszcze roślinne	95	98	104
— warzywa i owoce	90	123	137
b) artykuły rolniczo-produkcyjne	128	137	107
w tym:			
pasze treściwe	133	152	114
zwierzęta żywe	138	222	161

^a Dane te nie są w pełni porównywalne ze wskaźnikami rocznymi, dlatego wszystkie wnioski dotyczące się opłacalności importu w 1962 r. należy traktować jedynie jako przybliżone wielkości orientujące.

rzywa i owoce” wzrost cen zagranicznych w 1961 r. o 4,4% był czynnikiem zmniejszającym opłacalność o 9,9%, natomiast w 1962 r. powrotowi cen do poziomu 1960 r. towarzyszył wzrost opłacalności importu. Największy przyrost opłacalności importu (o 52,7 i 40,1%) wystąpił w ramach działu towarów spożywczych, w grupie ziarna i owoce oleiste. Był to wynik przede wszystkim silnego spadku cen na te towary na rynkach zagranicznych (arachidy, ziarno palmowe, kawa i kakao), przy jednoczesnych przesunięciach w strukturze importu rolno-spożywczego na korzyść artykułów o spadkowej tendencji cen (zmniejszenie, a następnie prawie likwidacja zakupu ziarna sojowego, prawie podwojenie zakupu kawy itp.).

Te same elementy (ceny krajowe i zmiany w strukturze importu) działające w przeciwnym kierunku były przyczyną spadku opłacalności importu towarów zaliczonych do grupy „cukier i tłuszcze roślinne”.

Najbardziej zwiększyła się opłacalność importu towarów rolniczo-produkcyjnych. Pozostaje to w bezpośrednim związku z polepszeniem się opłacalności importu pasz (przy wzroście cen na rynkach zagranicznych) i zwierząt żywych (głównie bydła zarodowego).

W istniejącym układzie cen w 1960 r. do najopłacalniejszych towarów importowanych zaliczyć należy: owoce południowe, bakalie i używki. Kurs wynikowy dla tych towarów był często kilkakrotnie wyższy od średniego. Wskaźnik opłacalności znacznie wyższy od przeciętnego uzyskiwanego w towarach: mączka rybna, nasiona koniuczyny i tymotki.

Odnotować należy większą rozpiętość wskaźników kursów wynikowych dla poszczególnych towarów po stronie importu niż po stronie eksportu.

Bilanse obrotów podstawowych grup towarów rolno-spożywczych w handlu zagranicznym

Wykładnikiem samodzielności kraju w poszczególnych grupach towarowych jest rozmiar salda eksportu netto w ramach tych grup (tabl. 21).

Analizując kształtowanie się sald w ostatnich latach należy stwierdzić utrzymywanie się wysokiego deficytu w grupie towarów zbożowych. W pozostałych gru-

Tabela 21

Ekspert (+) i import (—) netto towarów rolno-spożywczych według działów i grup
(mln zł. dew.)

Wyszczególnienie	Saldo		
	1960	1961	1962
Ogółem	—156,1	135,1	168,7
z tego:			
a) towary spożywcze i surowce do produkcji:	—48,1	204,7	218,1
— kultury zbożowe	—503,2	—587,2	—562,7
— zwierzęta rzeźne żywe	94,8	160,4	132,6
— ziarna i owoce oleiste	—65,8	—45,9	—33,2
— produkty mięsne, mleczne, jaja	485,3	636,3	639,3
— ryby i przetwory rybne	—23,3	—7,4	—2,8
— produkcja przemysłu młynarskiego	—53,3	—31,8	—24,2
— warzywa i owoce	4,5	5,4	—14,2
— cukier, tłuszcze, pozostałe artykuły	13,1	75,0	83,4
b) towary rolniczo-produkcyjne	—43,7	—13,3	0,4
— nasiona i sadzonki	—3,1	2,3	20,1
— pasze treściwe i koncentraty	—42,2	—18,1	—29,0
— zwierzęta żywe	1,6	2,5	9,3
c) tytoń	—64,3	—56,3	—49,7

pach towarów zaobserwować można dwa zjawiska zgodnie wpływające na wzrost nadwyżki bilansowej: silny wzrost nadwyżek netto w grupach towarów mięsnych, zwierząt żywych rzeźnych, cukru, tłuszczów i pozostałych artykułów spożywczych oraz zmniejszenie się ujemnego salda we wszystkich pozostałych grupach (poza zbożowymi).

Tabela 22

Bilans obrotów paszami i produktami zwierzęcymi
(ceny bieżące)

Lata	Import netto zbóż i pasz	Ekspert netto zwierząt i produktów zwierzęcych	Saldo (nadwyżka)	Koszt uzyskania 1 zł dew.
------	--------------------------	--	------------------	---------------------------

W mln zł dewizowych

1960	545,4	580,1	34,7	×
1961	605,4	796,6	191,2	×
1962	591,7	771,9	180,2	×

W mln zł krajowych

1960	4282,5	10786,9	6504,4	187
1961	6769,5	15005,6	8236,1	43
1962	7089,5	16147,3	9057,8	50

Z punktu widzenia charakteru obrotów zagranicznych towarami rolno-spożywczymi (wykorzystanie procesów uszlachetniania produktów w rolnictwie i przetwórstwie) istotne znaczenie ma zestawienie bilansów grupujących główne surowce do produkcji i towary uszlachetnione zwłaszcza bilansu pasz i produkcji zwierzęcej.

Wysoka nadwyżka eksportu netto produktów zwierzęcych, zwłaszcza w dwu ostatnich latach, przekraczająca wielkość ogólnej nadwyżki eksportu świadczy, że eksport ten pokrywa z nadwyżką nie tylko zakupy pasz, ale także i część wydatków związanych z importem innych towarów rolno-spożywczych. Rośnie partycypacja pasz własnych w artości eksportu. Podobna sytuacja występuje w dziale towarów rolniczych produkcyjnych (po wyłączeniu pasz).

Zestawienie analogicznego bilansu w cenach krajowych pozwala stwierdzić, że przy prawie równoważnych obrotach dewizowych w 1960 r., w grupach pasz i zbóż oraz zwierząt i produktów zwierzęcych, saldo w zł krajowych wyniosło 6,5 mld zł. To wysokie dodatnie saldo wolno uznać za względną stratę na tej operacji. Zrozumiałe jest, że opłacalność tego typu poczynań produkcyjno-handlowych nie może być oceniana w oderwaniu od korzyści bezpośrednich i pośrednich jakie osiąga rolnictwo, a przede wszystkim gospodarka narodowa, z tytułu importu pozarolniczego. O wartości importu i eksportu netto przyjętej do wyliczenia decydują ceny krajowe, a w przypadku eksportu także i akumulacja w przemyśle rolno-spożywczym i koszty handlowe. Bez określenia wpływu tych czynników wynik rachunku byłby również niepełny. Przy tego typu ocenach konieczne jest ponadto uwzględnienie charakteru rozliczeń płatniczych z poszczególnymi grupami krajów.

Na podkreślenie zasługuje fakt zmniejszania się kosztu uzyskania nadwyżki dewizowej w miarę wzrostu partycypacji pasz krajowych w wartości eksportowanych zwierząt i produktów zwierzęcych. Szczegółowe wyjaśnienie tych kwestii mogłoby mieć — jak wolno sądzić — duże znaczenie dla stworzenia pełniejszej przesłanki ekonomicznej decyzji w tym zakresie.

Cenowe i woluminowe *terms of trade*

Na zakończenie krótka informacja określająca obustronny i ostateczny wynik ruchu cen i ilości w eksporcie i imporcie.

Jak widać ruch cen w obrotach handlu zagranicznego w zakresie towarów rolno-spożywczych układa się dla Polski niekorzystnie. Jeśli uwzględni się fakt, że obroty z krajami socjalistycznymi prowadzone są w oparciu o ceny „stop”, które w tym przypadku niwelują rozmiar ogólnych zmian, to okaże się, że zmiany te w obrotach z krajami kapitalistycznymi były jeszcze bardziej niekorzystne dla Polski. Stan ten ma swój związek z rozmiarami salda bilansu handlowego obliczonego w zł krajowych, a przede wszystkim wywiera ujemny wpływ na stopień pokrywania towarami dochodów krajowych powstałych z tytułu produkcji na eksport, a przez to i na wewnętrzną równowagę pieniężną.

Podobnie niekorzystnie kształtuje się syntetyczny wskaźnik fizycznych rozmiarów obrotów, z tym, że łagodzenie jego wzrostu przez wskaźnik ilości importu jest nieco wyższe, niż w przypadku systematycznego wskaźnika ruchu cen. Kształtuje się on jednak znacznie powyżej odpowiedniego wskaźnika wartości obrotów obliczonych w zł dewizowych (por. tab. 2).

Wszystko to oznacza, że poważny przyrost nadwyżki eksportu nad importem, zwłaszcza w strefie państw kapitalistycznych, osiągnięty został w wyniku nieproporcjonalnie szybszego zwiększania fizycznych rozmiarów eksportu netto, niż różnicy finansowej.

Powyższe rozważania nasuwają następujące wnioski i uwagi.

1. Rolnictwo nie bez powodzenia przejęło poważne zadania wynikające z konieczności podtrzymywania równowagi bilansu handlu zagranicznego. Realizacja tych zadań przypadła na okres pogarszających się warunków w handlu zagranicznym, w związku z czym rzeczywisty wysiłek musiał być wyższy niż wskazuje na to efekt finansowy.

2. Spełnienie przez rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy szczególnej funkcji przemieszczenia zasobów dewizowych, w drodze wykorzystania procesów uszlachetniania towarów, dokonuje się za znaczną cenę społeczną. Podjęta próba rachunku oraz wstępne rozeznanie pozwalają stwierdzić, że cena ta maleje w miarę zwiększenia

Tabela 23

Wskaźniki terms of trade w handlu zagranicznym towarami rolno-spożywczymi
(ceny 1960 r. = 100)

Wyszczególnienie	Wskaźniki cenowe		Wskaźniki woluminowe	
	1961	1962	1961	1962
Ogółem	94,5	94,2	137,6	141,6
w tym:				
a) towary rolno-spożywcze				
i surowce do ich produkcji	93,7	91,0	134,9	138,8
z tego				
— kultury zbożowe	83,5	80,4	109,1	38,0
— ziarna i owoce oleiste	103,7	112,4	136,0	176,1
— produkty mięsne	99,8	101,8	168,0	157,0
— ryby i przetwory rybne	103,0	89,8	170,0	190,0
— produkty przemysłu młynarskiego	127,1	149,4	896,0	1410,0
— warzywa i owoce	103,5	129,9	97,1	102,7
— cukier i tłuszcze roślinne, pozostałe	72,7	71,3	172,8	172,0
b) towary rolniczo-produkcyjne:	97,9	93,0	198,0	227,0
— nasiona i sadzonki	95,3	82,6	153,0	291,0
— pasze treściwe i koncentraty	109,0	113,5	264,0	320,0
— zwierzęta żywe	89,3	120,0	114,4	236,0
c) tytoń	99,2	125,0	126,0	124,0

szania się partycypacji pasz własnych w wartości eksportu oraz polepszania się oddziaływania na produkcję z punktu widzenia potrzeb eksportu.

3. Ocena efektywności zabiegów produkcyjno-handlowych jest trudna, gdyż nie może być dokonywana tylko z punktu widzenia wybranej gałęzi gospodarki narodowej i przy wykorzystaniu prostych metod oceny, a także bez uwzględnienia charakteru obrotów handlowych i płatności.

4. Istnieje potrzeba podjęcia próby określenia korzyści rolnictwa wynikających z obrotów zagranicznych towarami rolno-spożywczymi i głównych cech i kierunków procesów uszlachetniania oraz wpływu tych procesów na równowagę rynkową. Widoczny jest niedostatek powiązania polityki handlu zagranicznego z produkcją rolnictwa, podwyższający w sposób wyraźny cenę społeczną realizacji zadań. Eksport w przeważającym stopniu ma charakter organizowania sprzedaży względnych nadwyżek produktów rolno-spożywczych, import natomiast nie zaspakaja istotnych potrzeb produkcji.

5. Brak jest niezbędnego sprawnego systemu organizacji produkcji na eksport. Ma to miejsce nawet w tak tradycyjnych dziedzinach jak produkcja bekonu i cukru. W innych dziedzinach podjęte oddziaływanie ekonomiczno-organizacyjne na produkcję, wydaje się być niedostatecznie silne i niekonsekwentne.

W związku z tym, że rysuje się konieczność i możliwość wykorzystania produkcji rolnictwa jako czynnika aktywizacji handlu zagranicznego Polski w najbliższych latach, potrzeba pilnego przyspieszenia prac nad stworzeniem sprawnego systemu oddziaływania na rolniczą produkcję eksportową jest bezsporna. Zmusza do tego także przewidywanie komplikowania się warunków handlu towarami rolno-spożywczymi na głównych rynkach zbytu.